

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ТОШКЕНТ
ДАВЛАТ
ИҚТИСОДИЁТ
УНИВЕРСИТЕТИ**

**“ХАЛҚАРО МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТ СТАНДАРТЛАРИГА
ЎТИШ ВА ХАЛҚАРО ТАЖРИБАНИ ЎЗБЕКИСТОНДА
ҚўЛЛАШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ”**

**мавзусидаги
халқаро илмий - амалий анжуман
мақолалар тўплами**

ТОШКЕНТ – “ИҚТИСОДИЁТ” 2022

Ушбу таклиф ва тавсиялар захираларнинг таннархнинг тўғри шаклланиши, уларнинг ҳисобини халқаро стандартларга мувофиқлаштиришга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022–2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида” ПФ-60-сон Фармони <https://lex.uz/docs/5841063>
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 24 февралдаги “Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтиш бўйича қўшимча чоратабирлар тўғрисида” ПҚ-4611-сон Қарори. <https://lex.uz/docs/4746047>
3. А.А.Каримов, А.К.Ибрагимов, Н.К.Ризаев, Н.М.Имамова. Халқаро молиявий ҳисобот стандартлари. // Дарслик. Тошкент – 2021
4. 2-сон БХХС “Захиралар” <https://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias2>
5. 4-сон БХМС “Товар-моддий захиралар. <https://lex.uz/docs/4890446>

Хўжамуродова Сурайё Ибрагимовна
ТДАУ Бухгалтерия ҳисоби,
таҳлил ва аудит кафедраси
1-босқич таянч докторанти

Ташқи иқтисодий фаолият ва экспорт-импортга оид тушунчаларга ёндашувлар

Ушбу мақолада ташқи иқтисодий фаолият, экспорт ва импорт тушунчаларининг иқтисодий мазмунига иқтисодчи олимларнинг таъриф ва ёндашувлари ўрганилган. Мазкур тушунчаларнинг иқтисодий моҳияти очиқ берилган ва муаллифлик ёндашуви шакллантирилган.

Калит сўзлар: ташқи иқтисодий фаолият, экспорт, импорт, иқтисодий моҳият, норматив-ҳуқуқий ҳужжат, таъриф, ёндашув, муаллифлик ёндашуви.

В данной статье рассматриваются определения и подходы экономистов к экономическому содержанию понятий внешнеэкономической деятельности, экспорта и импорта. Раскрывается экономическая сущность этих понятий и формируется авторский подход.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, экспорт, импорт, экономическая сущность, нормативно-правовой документ, определение, подход, авторский подход.

Глобаллашув жараёнида миллий иқтисодиётнинг барқарор ривожланишини таъминлашдаги муҳим масалалардан бири ташқи иқтисодий фаолиятни самарали ташкил этиш ҳисобланади. Ташқи иқтисодий фаолиятнинг самарали ташкил этилиши иқтисодиётнинг барча тармоқларида рақобатлашувнинг ортишига ижобий таъсир кўрсатиш билан биргаликда

мамлакатнинг жаҳон бозоридаги ўрнини мустаҳкамлашга хизмат қилади. Бу борада мамлакатимиз кўплаб хорижий мамлакатлар билан иқтисодий ҳамкорлик алоқаларини йўлга қўйиши ва мустаҳкамлаши, жаҳондаги турли иқтисодий ва молиявий ташкилотлар билан фаол ҳамкорлик қилиши муҳим аҳамиятга эга.

Ҳозирги даврда мамлакатимизнинг ташқи иқтисодий фаолиятидаги асосий стратегияси импорт ўрнини босувчи ишлаб чиқаришни ташкил қилиш билан бирга экспортга йўналтирилган маҳсулот ишлаб чиқаришни ривожлантириш ва ўзининг жаҳон бозоридаги рақобатбардошлигини кучайтиришдан иборат. Ўзбекистон Республикасининг жаҳон ҳўжалигига интеграциялашувида унинг ҳудудий ва глобал даражадаги рақобатбардошлиги бўйича қиёсий устунлиги, ташқи иқтисодий сиёсатни ишлаб чиқиш ва уни амалга ошириш билан кўп жиҳатдан боғлиқ. Амалга оширилаётган таркибий ислохотлар бўйича қизғин мунозараларнинг мавжудлигига қарамасдан, ташқи иқтисодий сиёсатни ишлаб чиқишда, мамлакатнинг географик, ишлаб чиқариш ва технологик, меҳнат ресурсларидан фойдаланиш самарасини инобатга олиш муҳим ўрин тутди. Чунки, халқаро меҳнат тақсимотининг кучайиши халқаро молиявий муносабатлар иштирокчиларидан юқори даражадаги рақобатбардошликни талаб этади.

Сўнгги йилларда мамлакатимизда ташқи иқтисодий фаолиятни ривожлантириш, хорижий мамлакатлар билан савдо-иқтисодий алоқаларни кучайтириш, шунингдек, юқори сифатли рақобатбардош маҳсулотлар ишлаб чиқариш асосида жаҳон бозорларидан мустаҳкам ўрин эгаллаш ва шу орқали миллий иқтисодиётнинг экспорт салоҳиятини оширишга қаратилган иқтисодий ислохотлар фаол равишда амалга оширилмоқда. Мамлакатимизнинг жаҳон бозорларида мустаҳкам ўрин эгаллаши ва унинг ташқи иқтисодий салоҳиятининг ортиши кўп жиҳатдан миллий иқтисодиётнинг экспорт имкониятларига боғлиқдир. Шу биргаликда сўнгги йилларда мамлакатимиз иқтисодиётининг ривожланиши учун ташқи савдонинг ролини, айниқса унинг экспорт салоҳиятини ошириш алоҳида эътибор қаратилмоқда. Мазкур ҳолатни қуйидаги долзарб масалалар билан изоҳлаш мумкин: биринчидан, экспорт хорижий валюта кириб келишининг асосий манбаси бўлиб хориждан импорт товарларини харид қилиш, мамлакат валюта захирасини тўлдириш ва молиявий барқарорлигини таъминлаш учун зарур ҳисобланади; иккинчидан, жаҳон бозоридаги кескин рақобатлашув шароитида миллий ишлаб чиқарувчиларнинг юқори сифатли ва рақобатбардош маҳсулотлар билан жаҳон бозорларига чиқишини фаоллаштириш зарурияти; учинчидан, халқаро капитал бозорининг жаҳон савдосига нисбатан жадал суръатлар билан ўсиш тенденциясининг намоён бўлиши ва шунга мувофиқ тарзда мамлакатларнинг молиявий ўзаро боғлиқлигининг тез суръатларда ўсиши, молия ва валюта тизими барқарорлигини таъминлаш мамлакат ташқи иқтисодий сиёсатини минтақавий ва жаҳон миқёсида доимий равишда мувофиқлаштиришни талаб қилади.

Юқоридаги фикрлардан келиб чиқиб «ташқи иқтисодий фаолият» тушунчасининг моҳиятини аниқ таърифлаш зарур бўлади. Шу боисдан ташқи

иқтисодий фаолият фаолият тушунчасига иқтисодчи олимларнинг ёндашувларни кўриб чиқамиз (1-жадвал).

Юқоридаги иқтисодчи олимларнинг таъриф ва ёндашувларини эътироф этган ҳолда «Ташқи иқтисодий фаолият» тушунчасига қуйидагича муаллифлик таърифи шакллантирилди: «**Ташқи иқтисодий фаолият** - турли мамлакатлар хўжалик юритуви субъектларининг тижорат операциялари билан боғлиқ иқтисодий фаолиятдир.

Ташқи иқтисодий фаолият ташқи савдога асосланади, чунки бундай фаолият туфайли мамлакатлар ишлаб чиқариш ресурсларидан фовдаланиш самарадорлигини ошириш имкониятига эгадирлар.

Ўзбекистонда ташқи савдо ва унинг иқтисодий ривожлантиришдаги аҳамияти, экспорт ва импорт муносабатларини ривожлантиришнинг инновацион бошқаруви самарадорлиги масалалари бўйича муаммонинг умумий томонлари қатор иқтисодчи олимларимиз томонидан ўрганилган.

1-жадвал

«Ташқи иқтисодий фаолият» тушунчасининг моҳиятини очиб беришга асосий таърифлар ва ёндашувлар

Ташқи иқтисодий фаолият тушунчасига берилган таърифлар ва ёндашувлар	Маълумот манбаи
Ташқи иқтисодий фаолият деганда Ўзбекистон Республикаси давлат идораларининг, юридик ва жисмоний шахсларининг хорижий давлатлар, уларнинг юридик ва жисмоний шахслари, халқаро ташкилотлар билан ўзаро фойдали ҳамкорлик ўрнатишга, бундай ҳамкорликни ривожлантиришга қаратилган жами амалий ҳаракатлари тушунилади.	Ўзбекистон Республикасининг Ташқи иқтисодий фаолияти тўғрисида Қонуни 1-бўлим, 1-модда.
Ташқи иқтисодий фаолият ташқи иқтисодий алоқаларни руёбга чиқариш жараёнидир.	Хамедов И.А., Алимов А.М. Ўзбекистан Республикасида ташқи иқтисодий фаолият асослари: Дарслик / Масъул муҳаррир: Х. Бобоев.-Т.: Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси «Адабиёт жамғармаси» нашр.,2001.-328 б (7 б)
Ташқи иқтисодий фаолият - товарлар, ахборот, ишлар, хизматлар, интеллектуал фаолият натижалари (уларга бўлган ҳуқуқлар) халқаро алмашинуви соҳасидаги ташқи савдо, инвестиция ва бошқа фаолият.	Лиман И.А., Карагулян Е.А. Методическое пособие для экспортно-ориентированных субъектов малого и среднего предпринимательства ХМАО – Югры: «Организация внешнеэкономической деятельности предприятий малого и среднего предпринимательства» Екатеринбург: ООО «Пресс групп», 2015.
Ташқи иқтисодий фаолият-ташқи иқтисодий алоқаларни амалга ошириш жараёни	Внешнеэкономическая деятельность : учебное пособие / А. И. Дралин, С. Г. Михнева. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – Пенза : Информационно-издательский центр ПГУ, 2006. – 127 с
Ташқи иқтисодий фаолият - экспортга	Внешнеэкономическая деятельность : учеб.

йўналтирилган корхоналарнинг танланган ташқи иқтисодий стратегиясини, хорижий шерик бозоридаги иш шакллари ва усуллари ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқариш, иқтисодий. ташкилий, иқтиодий ва оператив-тижорат функциялари мажмуидир	пособие / А. А. Колесников, О. В. Морозова ; М-во трансп. и коммуникаций Респ. Беларусь, Белорус. гос. ун-т трансп. – Гомель : БелГУТ, 2018. – 410 с.(8 б)
Ташқи иқтисодий фаолият - бозор иқтисодиётининг муҳим таркибий қисми, энг муҳим йўналишидир	Трубилин А.И., Мельников А.Б., Фалина Н.В. Внешнеэкономическая деятельность предприятия: учебное пособие / А.И. Трубилин, А.Б. Мельников, Н.В. Фалина. – Краснодар, ГКАУ, 2011. – 221 с

Ташқи савдо мамлакатдан товар ва хизматлар чиқиши (экспорт) ва кириб келиши (импорт)дан ташкил топади. Экспорт ва импорт йиғиндиси мамлакатнинг ташқи савдо айланмасини ташкил этади. Мамлакатлар ўртасида савдо-сотиқнинг ривожланиши икки томонлама фойда олиш имконини беради.

2-жадвал

«Ташқи савдо» тушунчасининг моҳиятини очиб беришга асосий таърифлар ва ёндашувлар

Ташқи савдо тушунчасига берилган таърифлар ва ёндашувлар	Маълумот манбаи
Ташқи савдо — бир мамлакатнинг бошқа мамлакат ёки мамлакатлар билан олиб борадиган савдоси	Ўзбек тилининг изоҳли луғати «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти Тошкент (176 б)
Ташқи савдо –халқаро меҳнат тақсимоти асосида вужудга келадиган ва уларнинг ўзаро иқтисодий боғлиқлигини ифодаловчи турли мамлакатлар ишлаб чиқарувчилари ўртасидаги ўзаро алоқа шаклидир	Внешнеэкономическая деятельность : учеб. пособие / А. А. Колесников, О. В. Морозова ; М-во трансп. и коммуникаций Респ. Беларусь, Белорус. гос. ун-т трансп. – Гомель : БелГУТ, 2018. – 410 с.(8 б)
Ташқи савдо - бир мамлакатнинг бошқа мамлакат ёки мамлакатлар билан олиб борадиган ўзаро товар алмашиш жараёнидир	“XXI аср: фан ва таълим масалалари” илмий электрон журнали. №3, 2018 йил. www.sharqjurnali.uz Расулова Д.В , Жумаев Қ.Х. Ўзбекистонда ташқи савдони ривожлантиришнинг бугунги кундаги ҳолати

Мамлакатимизнинг жаҳон бозорларида мустаҳкам ўрин эгаллаши ва унинг ташқи иқтисодий салоҳиятининг ортиши кўп жиҳатдан миллий иқтисодиётнинг экспорт имкониятларига боғлиқдир. Шу билан биргаликда сўнгги йилларда мамлакатимиз иқтисодиётининг ривожланиши учун ташқи савдонинг ролини, айниқса унинг экспорт салоҳиятини оширишга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Мазкур ҳолатни қуйидаги долзарб масалалар билан изоҳлаш мумкин:

биринчидан, экспорт хорижий валюта кириб келишининг асосий манбаси бўлиб хориждан импорт товарларини харид қилиш, мамлакат валюта захирасини тўлдириш ва молиявий барқарорлигини таъминлаш учун зарур ҳисобланади; иккинчидан, жаҳон бозоридаги кескин рақобатлашув шароитида миллий ишлаб чиқарувчиларнинг юқори сифатли ва рақобатбардош маҳсулотлар билан жаҳон бозорларига чиқишини фаоллаштириш зарурияти; учинчидан, халқаро капитал бозорининг жаҳон савдосига нисбатан жадал суръатлар билан ўсиш тенденциясининг намоён бўлиши ва шунга мувофиқ тарзда мамлакатларнинг молиявий ўзаро боғлиқлигининг тез суръатларда ўсиши, молия ва валюта тизими барқарорлигини таъминлаш мамлакат ташқи иқтисодий сиёсатини минтақавий ва жаҳон миқёсида доимий равишда мувофиқлаштиришни талаб қилади. Шу боис экспортни илмий асослаш зарур бўлади (3-жадвал).

«Экспорт» тушунчаси тўғрисидаги ахборот манбаида келтирилган иқтисодчи олимларнинг таъриф ва ёндашувларини ўрганган ҳолда қуйидаги муаллифлик ёндашуви ишлаб чиқилди: «**Экспорт** - бошқа мамлакатларга товар ёки хизматларни сотишдир».

Бугунги кунда деярли мамлакатимизда экспортни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тизими ишлаб чиқилган бўлиб, бу тизим ташқи бозорда маҳаллий экспорт қилувчиларнинг рақобатбардошлигини таъминлаш йўлга қўйилмоқда.

3-жадвал

«Экспорт» тушунчаси иқтисодий мазмунини очиб беришга асосий ёндашувлар

Экспорт тушунчасига берилган таърифлар ва ёндашувлар	Маълумот манбаи
Экспорт-(инг.export, лот.-exportare-четга (ташқи бозорга) чиқармоқ)-сотиш ёки бошқа мақсадларда чет элларга мол ёки капитал чиқариш	Ўзбек тилининг изоҳли луғати «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти Тошкент– 2017.-28 б
Экспорт - бу товарларни чет эллик мижозларга сотиш бўлиб, бунда мазкур мамлакатларда ишлаб чиқарилган товар мамлакатдан ташқарига чиқарилади	М.М.Мухаммедов, М.Қ.Пардаев, Ж.Р.Зайналов, Д.Х.Асланова, Л.Н.Халикова, И.А.Камилова, Б.Б.Мардонов, С.А.Исҳокова, А.Қ.Тўхтамишов, Ю.П.Урунбаева, З.М.Мухаммедова, Й.М.Халиков, И.Х.Насимов, Ф.Ф.Саломов. Иқтисодиёт назарияси.Т.: «Фан ва технология», 2018 258 бет
Экспорт – бу товарларни чет эллик мижозларга сотиш бўлиб, бунда мазкур мамлакатларда ишлаб чиқарилган товар мамлакатдан ташқарига чиқарилади	Джумонов Д.С., Мамадиёров О.У Халқаро савдо (Маърузалар матни). Т.:ТМИ, 2013. 9-б
Экспорт - товарларни хорижга олиб чиқиб кетшпни кўзда тутувчи товарлар савдоси.	Вахабов АЛ., Таджибаева Д.А., Хажибакнев Ш.Х. Жаҳон иқтисодиёти ва халқаро иқтисодий муносабатлар. Ўқув қўлланма. / и.ф.д., проф. АЛЗ. Вахабовнинг умумий таҳрири оствда. - Т.: Молия, 2011. - 708 б.

	(20 б)
Экспорт — товар, ишлар, хизматлар, интеллектуал мулк натижалари, шу жумладан уларга доир мутлак, ҳуқуқларни божхона ҳудудидан хорижга кайтариб олиб келиш мажбуриятисиз олиб чиқишдир.	Хамедов И.А., Алимов А.М. Ўзбекистон Республикасида ташқи иқтисодий фаолият асослари: Дарслик / Масъул муҳаррир: Х. Бобоев.-Т.: Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси «Адабиёт жамғармаси» нашр.,2001.-328 б (12 б)

Шунингдек, уларни қўллаб-қувватлаш ва манфаатларини ҳимоя қилиш, мамлакат иқтисодий салоҳиятининг ўсишига эришиш, шунингдек мамлакатнинг умумий экспорт ҳажмида юқори технологик ва илмий сиғимли маҳсулотлар улушини ошириш кабилар мақсадида молиявий инструментлар билан бир қаторда номолиявий инструментлардан, жумладан савдо-иқтисодий ва сиёсий, ташкилий ва ахборот-консалтинг ва бошқа шу каби инструментлардан фойдаланишни назарга тутати.

Импорт тушунчасининг моҳиятига иқтисодий адабиётларда турлича таъриф ва ёндашувлар келтирилган (4-жадвал).

Маълумотлар манбасида келтирилган иқтисодчи олимларнинг таъриф ва ёндашувларини тадқиқ қилиш асосида тадқиқодчининг қуйидаги муаллифлик ёндашуви шакллантирилди. «**Импорт** - бу ҳар қандай маҳсулот ёки хизматни уларни сотиб олган давлат ҳудуди бўйлаб қонуний равишда сотиш учун мамлакат ичкарасида ташишдир».

4-жадвал

«Импорт» тушунчасининг моҳиятини таърифлашга ёндашувлар

Импорт тушунчасига берилган таърифлар ва ёндашувлар	Маълумот манбаи
Импорт (инг. import – келтириш, лот.importare-киритмоқ, олиб кирмоқ) – ички бозорда сотиш ёки учинчи бир давлатга транзит қилиш учун мамлакатга чет эллардан товарлар, хизматлар, қимматли қоғозлар ва б. олиб кириш	«Ўзбек тилининг изоҳли луғати «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти Тошкент– 2017.- 204 б
Импорт - экспортдан фарқ қилиб, чет эллик мижозлардан товарлар (хизматлар) сотиб олиб, уларни мамлакатга келтиришни билдиради	Джумонов Д.С., Мамадиёров О.У Халқаро савдо (Маърузалар матни). Т.:ТМИ, 2013. 10-б
Импорт — товарларни хориждан олиб киришни кўзда тутувчи товарлар савдоси.	Вахабов АЛ., Таджибаева Д.А., Хажибаков Ш.Х. Жаҳон иқтисодиёти ва халқаро иқтисодий муносабатлар. Ўқув қўлланма. / и.ф.д., проф. А.В. Вахабовнинг умумий таҳрири остида. - Т.: Молия, 2011. - 708 б. (20 б)
Импорт — товарлар, ишлар, хизматлар, интеллектуал фаолият натижаларини, шу жумладан уларга доир фавқулодда ҳуқуқларни божхона ҳудудига кайтариб олиб чиқиш мажбуриятсиз олиб келишдир	Хамедов И.А., Алимов А.М. Ўзбекистон Республикасида ташқи иқтисодий фаолият асослари: Дарслик / Масъул муҳаррир: Х. Бобоев.-Т.: Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси «Адабиёт жамғармаси» нашр.,2001.-328 б (13 б)

Хулоса қилиб айтганда, «Ташқи иқтисодий фаолият», «Ташқи савдо» ва «Экспорт-импорт» тушунчалари унинг иқтисодий мазмун-моҳиятини очиб беришга қаратилган олимлар ва соҳа мутахассисларининг таърифлари ва фикр-мулоҳазалари эътиборга моликдир. Улар томонидан келтирилган фикрларнинг барчаси самарали иқтисодий муҳитни шакллантириши ҳамда хўжалик юритувчи субъектларнинг бошқарув қарорларини қабул қилишида ёрдам бериши билан тавсифланади. Лекин бу таърифлар ташқи савдо, экспорт ва импорт тушунчаларининг моҳиятини тўла очиб бермайди. Тадқиқодчи томонидан берилган таъриф ва ёндашувлар ҳам мутлақ тўғри деб ҳисобланмайди. Бу тушунчалар бўйича яна кўпгина илмий изланишлар олиб борилиши зарур деб ҳисоблаймиз.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг Ташқи иқтисодий фаолияти тўғрисида Қонуни 1-бўлим, 31-модда. Тошкент ш., 2000 йил 26 май, 77-II-сон
2. «Ўзбек тилининг изоҳли луғати «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти Тошкент– 2017.-204 б
3. “XXI аср: фан ва таълим масалалари” илмий электрон журнали. №3, 2018 йил. www.sharqjurnali.uz Расулова Д.В , Жумаев Қ.Х Ўзбекистонда ташқи савдони ривожлантиришнинг бугунги кундаги ҳолати
4. М.М.Мухаммедов, М.Қ.Пардаев, Ж.Р.Зайналов, Д.Х.Асланова, Л.Н.Халикова, И.А.Камилова, Б.Б.Мардонов, С.А.Исҳокова, А.Қ.Тўхтамишов, Ю.П.Урунбаева, З.М.Мухаммедова, Й.М.Халиков, И.Х.Насимов, Ф.Ф.Саломов. Иқтисодиёт назарияси.Т.: «Фан ва технология», 2018 258 бет
5. Вахабов АЛ., Таджибаева Д.А., Хажибакнев Ш.Х. Жаҳон иқтисодиёти ва халқаро иқтисодий муносабатлар. Ўқув қўлланма. / и.ф.д., проф. АЛЗ. Вахабовнинг умумий таҳрири оствда. - Т.: Молия, 2011. - 708 б. (20 б)
6. Хамедов И.А., Алимов А.М. Ўзбекистан Республикасида ташқи иқтисодий фаолият асослари: Дарслик / Масъул муҳаррир: Х. Бобоев.-Т.: Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси «Адабиёт жамғармаси» нашр.,2001.-328 б (12 б)
7. Джумонов Д.С., Мамадиёров О.У Халқаро савдо (Маърузалар матни). Т.:ТМИ, 2013. 10-б
8. Лиман И.А., Карагулян Е.А. Методическое пособие для экспортно-ориентированных субъектов малого и среднего предпринимательства ХМАО – Югры: «Организация внешнеэкономической деятельности предприятий малого и среднего предпринимательства» Екатеринбург: ООО «Пресс групп», 2015.
9. Внешнеэкономическая деятельность : учебное пособие / А. И. Дралин, С. Г. Михнева. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – Пенза : Информационно-издательский центр ПГУ, 2006. – 127 с
10. Внешнеэкономическая деятельность : учеб. пособие / А. А. Колесников, О. В. Морозова ; М-во трансп. и коммуникаций Респ. Беларусь, Белорус. гос. ун-т трансп. – Гомель : БелГУТ, 2018. – 410 с.(8 б)